

ВІСНИК

5
2021

НАЦІОНАЛЬНОЇ
АКАДЕМІЇ
НАУК
УКРАЇНИ

ЯСЬ
Олексій Васильович —
доктор історичних наук,
провідний науковий
співробітник відділу української
історіографії Інституту історії
України НАН України

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК У СВІТЛІ ІСТОРИОГРАФІЧНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ РЕЦЕПЦІЇ До 150-річчя від дня народження

У статті висвітлюються стилеві та жанрові риси творчості Василя Стефаника, які потрапили в епіцентр історіографічної й культурної рецепції. Розглянуто основні тенденції та метаморфози, що спричинили кардинальні зміни його сприйняття в українській думці. Проаналізовано причини використання творів В. Стефаника у політичних концептуалізаціях та ідеологічних кампаніях. Обстоюється теза, що кардинальна зміна рецепції пов'язана із загальнолюдськими вимірами творчості В. Стефаника.

Ключові слова: Василь Стефаник, модернізм, імпресіонізм, експресіонізм, «масова» людина, рецепція.

Зазвичай рецепція є захопливим, цікавим і багатогарним пізнавальним, а в певному розумінні — культурним дійством. Тим паче, коли йдеться про відповідні перспективи та ракурси сприйняття, які значною мірою визначаються різноманітними практиками, світоглядними орієнтирами, культурними і політичними настановами, набутим досвідом, а також домінуючою сферою зацікавлень та устремлінь. Врешті, не варто забувати про темпоральні координати тієї чи іншої доби, з якими хоч-не-хоч асоціюється конкретна постать. Адже своєрідний колорит опредметненого часу є неодмінною складовою рецепції, яка претендує на відкриття й осягнення феномена особистості на тлі її успіху.

У життєвій історії та інтелектуальній біографії Василя Стефаника (1871–1936) переломним часом був злам ХІХ–ХХ ст., коли він вийшов на українську літературну і культурну авансцену. Навіть більше, це входження до світу літератури було пов'язане з несподіваним перетворенням випускника Дрогобицької гімназії та недавнього студента медичного факультету Ягеллонського університету на провідного галицького, згодом українського літератора. Доречно відзначити, що ця метаморфоза відбулася у Кракові, який вважався провідним осередком тогочасного польського модернізму.

На перший погляд, початкуючий письменник реалізував персональну версію народницької програми, властивої для кількох генерацій українських інтелігентів другої половини XIX ст. Виключення з Коломийської гімназії за участь у таємному гуртку, членство у Русько-Українській радикальній партії, політичні практики, соціалістичні симпатії і навіть арешт 1895 р. нібито унаочнювали та фактографічно потверджували такий життєвий сценарій.

Однак соціальні, економічні і політичні макроконтексти перехрестя століть внесли до персональної історії Василя Стефаника суттєві корективи, позаяк анонсували появу на історичних підмостках «масової» людини та її неодмінних «супутників» — масових ідеологій, партій, рухів, виробництв, процесів, товарів і навіть культурних взірців. Ці швидкоплинні, а доволі часто й руйнівні процеси нав'язували тотальну дегуманізацію суспільства, проте також ініціювали модерністські пізнавальні, культурні, мистецькі рефлексії й практики, зорієнтовані на переосмислення нової реальності. Недаремно Іван Франко обстоював думку, що «останнє десятиліття XIX в. можна назвати епохою реакції против одностороннього Марксієвського економічного матеріалізму чи фаталізму» [1, с. 283].

Саме споглядання масової еміграції своїх земляків з «галицького пекла» до заокеанської Америки надзвичайно загострило літературно-мистецьке світосприйняття Василя Стефаника і виявило його незвичайний таланти. Масштаб еміграції галицьких селян був таким великим, що тільки у його рідному селі Русові за океан перебралися понад 500 осіб [2, с. 183].

Та хист В. Стефаника виявився не тільки у розумінні епохальності тодішніх трансформацій, а й у самобутніх стильових і жанрових вимірах його літературного письма, які й до сьогодні продукують розмаїту палітру прочитань і тлумачень. Не випадково полеміка щодо релятивності вживання концепту модернізму стосовно творів письменника тривала навіть наприкінці XX ст. [3, с. 284]. Отже, саме ці творчі практики письменника й потрапили у

фокус історіографічної та культурної рецепції ще на зорі XX ст.

Приміром, М. Грушевський не тільки пов'язував В. Стефаника з «галицьким модерном», а й гадав, що саме він із «найбільшим артизмом умів імпресіоністичну, ліричну манеру переводити в своїх селянських образках» [4, с. 291]. Водночас М. Грушевський відзначав «Стефанікову манеру оповідання — наскрізь імпресіоністичну, сильно ліричну, з замилюванням до урваного, абрутивного оповідання, з незвичайними, широкоужитими порівняннями, з широким використанням поетичного фольклорного апарату» [4, с. 294].

Подібну позицію посідали й дописувачі та критики в імперії Романових. На думку С. Русової, «хоча Стефанік і Галичанин, але його ім'я таке популярне в нашій Україні (а в перекладах відоме також і всій читаючій публіці в Росії), що його сміло можна назвати одним із найхарактерніших «нових» письменників України» [5, с. 66].

Зрештою, тодішній імпресіонізм сприймався як один із виявів модернізму, в якому виразне, насичене, асоціативне представлення індивідуальних і групових світовідчужань і високої емоційно-психологічної напруги трансливалося читацькому загалу у вигляді строкатої й динамічної мозаїки. Завдяки цьому читач отримував можливість почути, точніше відчувати, переживання певної людини «знизу», котра виокремлювалася в композиційних межах, оскільки до того часу часто-густо зливалася з єдиним простонародним сонмищем.

Натомість своєрідною модерністською опозицією імпресіонізму був експресіонізм, який прагнув не фрагментувати й нюансувати соціальне та культурне середовище, а, навпаки, послуговуючись творчою експресією і духовною інтуїцією, пропонував осягнути світ як цілісність із претензією на конструювання її більш менш об'єктивної подобі. У такому модерністському вигляді поставало давнє змагання раціонального та інтуїтивно-чуттєвого способів пізнання світу, які перетікали на літературну, культурну, мистецьку ниву. Так чи інакше, проте феномен В. Стефаника як письменника

намагалися пояснити не тільки у світлі співвіднесення соціальної й національної площин тодішнього буття, а й на основі опозиції імпресіонізм / експресіонізм.

Майстерність В. Стефаніка вбачалася в тому, що автор немовби поступався місцем своїм героям, уникаючи оціночних розумувань або так званого погляду «згори» у своїх новелах. Саме ці письменницькі риси найбільше imponували тодішнім історикам і вченим-гуманітаріям, які могли простежити, ба навіть відчутти, як руйнівні процеси (цісарська рекрутчина, трансатлантична еміграція, безземелля, вічні злидні) переломлюються у покручених людських долях.

У певному сенсі багатьох українських інтелектуалів приваблювали саме ці «оголені» контексти малої прози, які передавали драматичні й трагічні моменти життєвих історій героїв В. Стефаніка. Завдяки цьому поставали ті страшні, темні сцени, пов'язані з дегуманізацією суспільства у процесі творення чи народження «масової» людини, котра була змушена полишати домівку та опановувати нові терени буття.

Зрештою, означені творчі риси В. Стефаніка як письменника визначали загальну канву його рецепції. Зокрема, О. Грушевський сприймав В. Стефаніка як літературного новатора, в писаннях якого найбільше відобразилися віяння модернізму на галицьких обширах. За його спостереженням, «приглядаючись ближче до техніки оповідань Стефаніка легко побачити, що автор мав се на увазі. Дуже багато значіння надає Стефанік розмовам дієвих осіб, лиш де-не-де прилучаючи свої замітки про обставини серед яких відбувається оповідання. Сі замітки письменника, ся необхідна рамка оповідання зведена до minimum'a у Стефаніка» [6, с. 28].

Цей момент трансляції суб'єктивного досвіду у вигляді акцентуації на повноті виявів дій і почувань нечисленних літературних героїв досягався за рахунок майстерного полегшення сюжету, який вражав своєю простотою й трагічністю. За висловом Д. Дорошенка, Василь Стефанік «писав невеликі мініатюри, в які вмів вкладати цілі образи, часто потрясаючі

життєвою правдою, глибиною психологічного аналізу й які виблискують красою художньої форми; зміст його малюнків — недоля селянського життя в Галичині («Камянний хрест», Чернівці, 1897; «Дорога», Львів, 1901; «Кленові листки», Льв., 1904; «Оповідання», СПб., 1905; «Моє слово», Льв., 1905)» [7, с. 98].

Суголомні думки побутують і в низці дописів М. Лозинського, котрого вражав трагічний колорит, який немовби влітався до авторського викладу. Навіть більше, він гадав, що «були се не оповідання, а **малюнки** (виділення М. Лозинського. — *О.Я.*). Якби вам хтось на образі намалював того селянина, що сидить на присіпці з синьою книжечкою і говорить до себе, або того батька, що вбирає в трупарні сина в парубоцьку одіж і так само говорить з собою. Для вірності малюнку Стефанік уживає також тої сільської мови, якою говорять люди в селі, а саме діалекту з Снятинщини» [8, с. 2].

За висловом М. Івченка, «спосіб змалювання в Стефаніка доволі своєрідний. Із гуці зовнішнього життя він вибирає одну якусь нитку й пряде її, зосередковуючи на ній всю свою творчу увагу, забуваючи про весь інший світ, і звертається до нього тільки в міру того, як його вибраний образ стикається з цим життям. Хто знає, може тут виявилась природня властивість письменникова, а швидше це нагадує лікаря-хірурга, що з оперативним ножом підходить до пацієнта, забуваючи в ту пору про все, і поглиблює зір тільки на оперованих органах» [9, с. 185–186].

Така психологічна заостреність і сконцентрованість оповіді В. Стефаніка була напрочуд привабливою, позаяк дозволяла уяві читача, критика чи вченого проробити дальшу роботу у відповідному напрямку, себто зацентрувати увагу на власних спостереженнях, урешті-решт дійти своїх висновків. Тим паче, що необтяжені контексти його новел неначе провокували інтелектуалів до продукування власної палітри гаданих або проєктованих смислів.

За великим рахунком, лаконічний і концентрований стиль писань В. Стефаніка був немовби продовженням його стилю життя, який

вирізнявся незмінною пошаною до хлопських традицій і природним мінімалізмом світських і культурних ритуалів. За спогадом письменника Б. Лепкого, «Стефанік і листи писав так, як свої оповідання. Ще коротше і ще звязкіше, просто якимсь телеграфічним стилем, без вступів і закінчень, без принятих епістолярних прикрас. Навіть просив так, якби приказував. І чим далі, тим менше любив писати» [10, с. 113].

Зауважимо, що навіть політична діяльність В. Стефаніка, приміром як депутата австрійського парламенту, здебільшого сприймалася та висвітлювалася як свого роду продовження його письменництва [11, с. 1]. Тим паче, що він переважно мешкав і працював у своєму селі і лише зрідка виїздив до Відня у депутатських справах, зокрема був дуже стриманим у публічних дискусіях і заходах. «В парламенті він ні разу не забирав голосу, але як громадянин, брав участь у громадському й політичному житті краю й не раз виступав із промовами на вічах або принагідних зборах чи урочистостях, напр. Шевченкових роковинах. Але на парламентарну балаканину дивився скептично й її не любив», — згадував В. Дорошенко [12, с. 2].

Така рецепція В. Стефаніка зберігалася протягом майже всього періоду його депутатських практик (1908–1918) до розпаду Наддунайської монархії. До того ж він був серед тих галичан, які прибули до Києва на Акт злуки ЗУНР і УНР, зокрема став свідком і учасником знаменної історичної події на Софійському майдані 22 січня 1919 р. Водночас письменник тримав багаторічну творчу паузу, яку порушив лише наприкінці Першої світової катастрофи, коли до його героїв додалися ще й образи галицьких селян, обпалених і понівечених страшною війною.

З суцільною політизацією життя після Української революції 1917–1921 рр. творчість В. Стефаніка сприймалася у рідкісній відмінній концептуалізації, інколи досить несподіваних. Скажімо, історик, політичний мислитель-консерватор й ідеолог гетьманського руху В. Липинський уживав епізоди та сюжети з творів В. Стефаніка для ілюстрації своєї концепції класократичної монархії. Автор навіть по-

кликувався на новели письменника, коли хотів продемонструвати руйнівні наслідки для України викривленого співвідношення трьох основних типів, які виокремлював за своєю самотньою «соціальною антропологією», — войовник-продуцент, войовник-непродуцент та невойовник-продуцент.

За концепцією В. Липинського, від домінування того чи іншого типу залежав відповідний спосіб творення / конструювання національної аристократії — класократії, охлократії й демократії. Тому він використовував стильову манеру В. Стефаніка, передусім мінімалізм в авторському супроводі своїх героїв, які говорять немовби самі за себе, для представлення власної концептуальної пропозиції.

Наприклад, про це яскраво свідчить пасаж із «Листів до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму», які вважаються найкращою працею В. Липинського. «Прекрасну, взятую із нашого селянського життя, ілюстрацію для уявлення собі типу продуцента-войовника і непродуцента-невойовника та їх відношення до ідеології, дає в одному зі своїх оповідань («Давнина», друковано в 1924 р. в перемиській «Українській Голосі», ч. 34) найглибший сучасний український письменник Василь Стефанік. Дід Дмитро, старий добрий господар, якого «верства на війнах погубила» і він вже «не має з ким говорити», це той войовник-продуцент, що репрезентує всю камінну консервативну міць галицького підгірського села. Дяк Базьо, що при мовчазній згоді діда Дмитра, і повний пошани до нього, читає в його хаті такі книжки, які мають одвертати огонь і гром, і за це одержує од баби Дмитрихи пятаки на своє убоге, але повне віри в чудодійність оцих книжок життя, це приклад другого типу, в його позитивній, творчій формі. «Сам початок читальні заходить ще від дяка Базя» — кінчає своє оповідання Стефанік. Од себе додаймо: тому що дід Дмитро не мав змоги ще досі себе на Україні проявити, і що «войнам» — державним змаганням — нашим, замість нього, почали провід давати (забувши про своє інше, великоважне призначення і діда Дмитра од його діла усунувши) сучасні наші дяки Базі (нево-

йовничі та непродукуючі інтелігенти) — ми не маємо власної держави», — стверджував В. Липинський [13, с. 407].

Отже, мислитель-концептуаліст на прикладі новели В. Стефаніка прагнув показати до речності власних політичних, меншою мірою соціологічних спостережень щодо засадних хиб у формуванні національної аристократії / еліти, які не дозволили реалізувати омріяний класократичний ідеал.

Зрештою, В. Липинський надзвичайно високо цінував В. Стефаніка, зокрема у листі від 19 березня 1924 р. до О. Назарука відзначав, що це «одинокий (підкреслення В. Липинського. — *О.Я.*) український письменник (з красного письменства), якого поруч Шевченка я люблю і читаю» [14, с. 28].

Та найбільші метаморфози у рецепції творчості В. Стефаніка відбувалися на теренах радянської України. З одного боку, українізація, яка розгорнулася протягом 1920-х років, природно перенесла й сконцентрувала увагу на провідних письменниках того часу. З іншого боку, сюжети оповідань В. Стефаніка вповні вписувалися до класового дискурсу, який поступово відігравав домінуючу роль у радянському культурному просторі. Не випадково його твори друкувалися в УСРР із відповідними редакційними корективами, зокрема із затушковуванням низки діалектичних відмінностей і так званих «делікатних» місць, щоби «надати писанням Стефаніка закраску “класової боротьби”» [15, с. 3].

Ця рецепція зумовлювалася тотальною делімітацією радянського культурного простору, який поділявся на два крайні полюси — «свій» і «чужий», точніше «ворожий». У межах такого суцільного маркування «своїх» діячів намагалися вписати до контрверсійної, власне чорно-білої, палітри світу.

Отож республіканське партійне керівництво звернуло увагу на західноукраїнських інтелектуалів, яких хотіло використати в ідеологічних і політичних заходах на обширах радянської України. Йдеться про призначення довічного пенсійного утримання О. Кобилянській та В. Стефаніку у розмірі 50 доларів щомісячно.

Формально пенсія призначалася за їхні видатні літературні здобутки, а насправді була інструментом у черговій ідеологічній кампанії.

Історія з цією пенсією протягом 1928 р. набула чималого розголосу в українській пресі поза СРСР, зокрема через неефективність роботи бюрократичного апарату, який постійно гальмував з ухвалою остаточного рішення, що стало приводом для кепкування низки дописувачів [16, с. 1]. Навіть більше, В. Стефаніка протягом 1927–1928 рр. намагалися, так би мовити, виманити до УСРР під різними приводами, зокрема на правописну конференцію, для зустрічей із наддніпрянськими письменниками, на лікування на одному з курортів і т.п., щоби спонукати відмовитися від польського громадянства й отримати радянське підданство [17, с. 167]. Та перманентні хвороби письменника й інші обставини унеможливили цей сценарій.

Навесні 1929 р. Комісія політбюро ЦК КП(б)У у справах ВУАН навіть розглядала можливість висунення кандидатур О. Кобилянської та В. Стефаніка на червневих виборах до Академії. Втім, від цього наміру вирішили відмовитися, позаяк члени Комісії дійшли думки про очевидну непередбачуваність цих письменників [17, с. 169–170]. Почасти про це свідчать і щоденникові записи академіка С. Єфремова, котрий наголошував, що В. Стефанік відхилив свою кандидатуру [18, с. 773].

Загалом письменник критично сприймав радянську дійсність і неодноразово щиро висловлював свої симпатії чи антипатії, а також застереження. За викладом лівівської газети «Діло», В. Стефанік, немовби передбачаючи трагічний фінал, відзначив: «І хотів би я ще перед смертю подати руку Миколі Хвильовому, — там, де є такі величезні таланти, і повторити їм те саме: щоби не вживали жаргону, якого-небудь, навіть революційного, як я вживав покутського...» [19, с. 4].

У 1933 р. тяжкохворий письменник відмовився від радянської пенсії, хоч гостро потребував грошей на лікування, проте вважав для себе неможливим отримувати її від цього політичного режиму [17, с. 171]. Втім, побутують й інші візії щодо згаданої пенсії, переважно

пов'язані з оцінкою В. Стефаніка як політичного діяча [20, с. 57–59].

Зауважимо, що цей крок письменника суттєво не змінив радянську рецепцію його поstatі в довготривалій перспективі, вірогідно внаслідок того, що він помер 1936 р. Тому ті чи інші дії, погляди, практики, які не вкладалися до канону офіційної глорифікації письменника, здебільшого замовчувалися та ретушувалися. Таким чином, у радянській історіографії його сприймали як «демократичного» та «прогресивного» діяча. Скажімо, майже канонічними стали згадки про В. Стефаніка як одного з «письменників демократичного напрямку», який правдиво змальовує страшну долю західноукраїнського селянства [21, с. 8].

Ба більше, його ім'я намагалися використати й у післясталінські часи. Зокрема, у вересні 1953 р. заступником Голови Ради Міністрів УРСР призначили найстаршого сина письменника — Семена Стефаніка, хоч на цій посаді він утримався лише пів року. Середущий син — Кирило Стефанік став першим директором музею Василя Стефаніка у с. Русів, відкритого 1941 р. Натомість молодший син — Юрій Стефанік після Другої світової війни емігрував до Канади, де очолював канадське об'єднання українських письменників «Слово» [22, с. 62–63].

Інакше розгорталася рецепція В. Стефаніка поза межами радянської України, хоч і вона не була позбавлена політичних та ідеологічних упереджень. Однак ще за міжвоєнних часів письменника дедалі частіше сприймають у загальнолюдських і європейських культурних координатах, передусім відзначають неабияку популярність іншомовних перекладів його творів. Приміром, В. Дорошенко ще 1921 р. підкреслював, що «Стефанік задля цих своїх прикмет письменник уже не тільки український, а й світовий (розбив В. Дорошенка. — О.Я.). Що це так — доказом тому численні переклади його чудових новелок на чужі мови» [23, с. 4–5].

Відзначимо, що М. Рудницький убачав причини такого успіху перекладів В. Стефаніка як у стильових і жанрових особливостях його

творів, так і в позиції самого письменника. На його думку, «Стефанік не намагався вкладати у свої картини суспільних проблем, ні підкладати під них провідних думок. Він мав сміливість і рідку артистичну вражливість полишати це читачам і критикам. І саме тому мав їх так небагато. Він є єдиним українським письменником сучасної доби, якого можна в цілості перекласти на яку-небудь європейську мову, без остраху, що доведеться соромитися за “хуторянство” нашої літератури. І саме тому тим більшим соромом можна спалахнути від думки, що про це треба в нас аж голосно казати» [24, с. 2].

Сприйняття В. Стефаніка на широкому культурному та мистецькому тлі не тільки згенерувало нову хвилю зацікавлень його творчістю, а й у широкому сенсі причинилося до перевідкриття письменника. Приміром, у дописах міжвоєнної доби відбувається перехід від його традиційного представлення як автора, котрий репрезентує хлопський або селянський світ, до спроб осягнути Стефанікову людину як духовну та культурну цілісність.

Наприклад, О. Грицай підкреслював, що «Стефанік один усе оподалік усякої ідиліки, романтики, просвітянської тенденційності та календарно дешевої сатири. Все він у глибах мужицької душі. Словом: Стефанік усе вічна-віч з демонізмом в людині. Але демонічне у природі людини зводить її непомітно на манівці життя і руйнує її, тривожить і доводить до шалу, мучить, як Сатана, і вбиває» [25, с. 2].

Зрештою, питання щодо природи, ба навіть самої сутності людини у репрезентації В. Стефаніка є показовим, оскільки висуває на перший план проблему мірил вартості, яка нав'язувала очевидну переоцінку модерністських рис у його творчих практиках. В іншому дописі О. Грицай зазначав, що «Стефанікова людина — це виплід насильної неволі і бунтарської люти, рабського отупіння і розбурханого завзяття, великомученицької безпомічності і туги, як дубовий корінь, волі до життя» [26, с. 2].

Антропологічний поворот після Другої світової війни спонукував висувати інші запити до творчості В. Стефаніка, хоч у чомусь і на-

слідував міжвоєнні практики. Людське існування, доля особистості у світі, віра й безвір'я, втрата та віднайдення сенсу буття стають наскрізними, знаковими інтенціями повоєнної європейської соціогуманітаристики. Навіть більше, провідний рефрен культурних і дослідницьких практик однозначно пов'язується з винятковою роллю людської свідомості та її нероздільної зв'язаності зі світом буття, яку відтепер означували у дусі німецького філософа М. Гайдеггера як єдину цілісність — людина-світ. Тож провідне місце відводилося Людині з її власним і zarazом наскрізь ірраціональним проектом буття, що природно спонукало до нових дослідів, спостережень і рефлексій стосовно Стефаникової людини, зокрема її почувань і дій.

На цьому підґрунті поставали екзистенціальні запити до новел В. Стефаника, які формулювалися з висоти антропоцентричних дороговказів післявоєнного світу. За виразом Д. Козія, «його герої — прості люди. Але в образі їх долі відбивається доля людини як такої, незалежно від часу й країни. В мові Стефаникової людини відчувається первісна священна сила слова, яке плило з надрів людського буття в ті моменти, коли людина стояла перед Богом. Стефанік відображує буття людини, точніше — буття покутського селянина, в конкретних історичних і соціальних умовах, але сягає поза них, оскільки йому йдеться передусім про душу тієї людини, яка знає й цінить радість життя, але знає також, що таке пекло на землі. Стефаникова людина вражає нас і величчю душі, і глибиною трагізму. Стефанік виводить людину на сцену життя в межових ситуаціях (розбив Д. Козія. — *О.Я.*), і тому він зрозумілий для сьогочасного читача, що дивиться на життя крізь призму екзистенціальної філософії» [27, с. 42].

Певна річ, такі питання не тільки ініціювали рефлексії щодо Стефаникової людини, а й привернули чималу увагу до осягнення візерунку творчості письменника у світлі модернізму перших десятиліть ХХ ст. До того ж польські контакти письменника, особливо у середовищі «Молодої Польщі», успіх і популярність його перекладних творів — польською, російською,

чеською, німецькою, англійською та іншими мовами спонукали до висунення широких і розмаїтих компаративних запитів, приміром у монографії «Експресіонізм у творчості Василя Стефаника». Її авторка О. Черненко була дружиною одного з найцікавіших українських істориків ХХ ст. І. Лисяка-Рудницького, котрий заохотив дослідницю до написання цієї книги, про що свідчить її присвята [28, с. 5].

Наріжною дослідницькою стратегією О. Черненко є компаративістика, завдяки якій вишукуються співмірні порівняльні площини, які дозволяють зіставляти В. Стефаника з польським експресіоністом С. Пшибишевським і німецьким поетом-експресіоністом Г. Траклем, а також окреслювати світоглядні аналогії з творчими практиками Ф. Кафки, В. Ван Гога, Е. Мунка, О. Родена та ін. Наприклад, авторка обстоювала тезу, що «всі герої експресіоністів — і Стефаника — зображені в дії, у монологах і діалогах, за майже цілковитою відсутністю автора» [28, с. 148–149].

Звісно, не бракує й інших спроб прочитання й осягнення творчості В. Стефаника у світлі різних стильових сполучень або, навпаки, полістильної мішанини. Втім, вони лише засвідчують справжній масштаб цієї постаті та її культурного значення, що згенерували таку цікаву й розмаїту рецепцію.

Врешті, новели В. Стефаника, особливо славнозвісний «Камінний хрест», присвячені галицьким селянам-емігрантам або майбутнім українським піонерам у Канаді, метафорично нарекли літературним монументом [29]. Ці оповідання якоюсь мірою складають данину міжпоколіннєвій пам'яті, що зафіксувала масштабні та болючі трансформації проекту Модерну, одним із численних виявів якого була масова еміграція галичан на зламі століть.

Однак кардинальний поворот у рецепції постаті В. Стефаника безперечно пов'язаний із загальнолюдськими мотивами й устремліннями, якими вирізняються його твори. Саме їхнє осягнення дозволяє повною мірою представити цього самобутнього українського письменника й інтелектуала на європейській і світовій культурній мапі.

REFERENCES

[СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ]

1. Franko I. Beyond the Limits of the Possible (Poza mezhamy mozhlivoho). In: Franko I. *Collected Works (Zibrannia tvoriv)*. Kyiv: Naukova Dumka, 1986. Vol. 45. P. 276–285. (in Ukrainian).
[Франко І. Поза межами можливого. В кн.: Франко І. *Зібрання творів*: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 45. С. 276–285.]
2. Plokhly S. *The Gates of Europe. A History of Ukraine*. New York: Basic Book, 2015.
[Плохій С. *Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності*. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016.]
3. Discussion: Ukrainian Modernism. Responses by Danylo Husar Struk, Oleh S. Ilnytskyj, and Maxim Tarnawsky. *Harvard Ukrainian Studies*. 1991. **15**: (3/4): 284–288.
4. Hrushevsky M. Yvan Semanyuk (Marko Cheremshyna). «Marks». Short Stories on Hutsul Life. Chernivtsi, 1901. In: Hrushevsky M. *Works*. (Editor-in-chief P. Sokhan). Lviv: Svit, 2008. Vol. 11. P. 290–295. (in Ukrainian).
[Грушевський М. Йван Семанюк (Марко Черемшина). «Карби». Новели з гуцульського життя. Чернівці, 1901. У кн.: Грушевський М. *Твори*: у 50 т. (гол. ред. П. Сохань). Львів: Світ, 2008. Т. 11. С. 290–295.]
5. Rusova S. Old and New in Modern Ukrainian Literature (Stare j nove v suchasnij ukrainskij literaturi). *Literaturno-Naukovy Vistnyk*. 1904. **25**: (2): 65–78. (in Ukrainian).
[Русова С. Старе й нове в сучасній українській літературі. *Літературно-науковий вістник*. 1904. Т. 25, кн. 2. С. 65–78.]
6. Hrushevsky O. Contemporary Ukrainian Writing in its Typical Representatives (Suchasne ukrainske pysmenstvo v joho tyrovuykh predstavnyakakh). *Literaturno-Naukovy Vistnyk*. 1908. **43**: (7): 25–40. (in Ukrainian).
[Грушевський О. Сучасне українське письменство в його типових представниках. *Літературно-науковий вістник*. 1908. Т. 43, кн. 7. С. 25–40.]
7. Doroshenko D. *Slavic World in its Past and Present (Sloviansky svit v joho mynulomu j suchasnomu)*. Berlin: Ukrainiske slovo, 1922. Vol. 3. (in Ukrainian).
[Дорошенко Д. *Слов'янський світ в його минулому й сучасному*. Берлін: Українське слово, 1922. Т. 3.]
8. Lozynsky M. Vasyl Stefanyk (On the 50th anniversary of his birth). (Vasyl Stefanyk (v 50-ti rokovyny urodzhenia)). *Svoboda*. 1921. (134): 2. (in Ukrainian).
[Лозинський М. Василь Стефаник (в 50-ті роковини уродження). *Свобода*. 1921. № 134 (10 червня). С. 2.]
9. Ivchenko M. Creative Work of Vasyl Stefanyk (Tvorchist Vasyliia Stefanyka). *Ukraina*. 1926. (2/3): 183–196. (in Ukrainian).
[Івченко М. Творчість Василя Стефаника. *Україна*. 1926. Кн. 2/3. С. 183–196.]
10. Lerky V. *Three portraits. Franko – Stefanyk – Orkan (Try portrety. Franko – Stefanyk – Orkan)*. Lviv: Dilo, 1937. (in Ukrainian).
[Лепкий Б. *Три портрети. Франко – Стефаник – Оркан*. Львів: Діло, 1937.]
11. Lozynsky M. New Ambassador (Novyi posol). *Rada*. 1908. (78): 1. (in Ukrainian).
[Лозинський М. Новий посол. *Рада*. 1908. № 78 (3 квітня / 16 травня). С. 1.]
12. Doroshenko V. From my Memories (Z moikh spohadiv). *Svoboda*. 1952. (246): 2. (in Ukrainian).
[Дорошенко В. З моїх спогадів. *Свобода*. 1952. № 246 (17 вересня). С. 2.]
13. Lypynsky V. *Collected Works, Letters, Papers and Miscellanea along with Analytical Studies and Reviews (Povne zibrannia tvoriv, arkhiv, studii)* (General Ed. J. Pelenski). Kyiv and Philadelphia: Knyha, 1995. Vol. 6, book 1. (in Ukrainian).
[Липинський В. *Повне зібрання творів, архів, студії* (гол. ред. Я. Пеленський). Київ; Філадельфія: Книга, 1995. Т. 6, кн. 1.]
14. *Letters by Vyacheslav Lypynsky to Osyp Nazaruk (1921–1930) (Lysty Viacheslava Lypynskoho do Osypa Nazaruka (1921–1930))*. (Comp. M. Diadiuk, ed. Ya. Fedoruk). Lviv: Stefanyk Scientific Library in Lviv, 2004. (in Ukrainian).
[Листи Вячеслава Липинського до Осипа Назарука (1921–1930) (упор. М. Дядюк, ред. Я. Федорук). Львів: Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника, 2004.]
15. How the Bolsheviks Ukrainize Works of V. Stefanyk? (Yak bolshevyky ukrainizuiut tvory V. Stefanyka?). *Svoboda*. 1928. (276): 3. (in Ukrainian).
[Як большевики українізують твори В. Стефаника? *Свобода*. 1928. № 276 (26 листопада). С. 3.]
16. One More Pension (Shche odna pensii). *Svoboda*. 1928. (100): 1. (in Ukrainian).
[Ще одна пенсія. *Свобода*. 1928. № 100 (1 травня). С. 1.]

17. Rublov O. Soviet Pensions for West Ukrainian Intellectuals, 1920s – early 1930s: Timeo Danaos..? (Sovietski pensii zakhidnoukrainskym intelektualam, 1920-ti – pochatok 1930-kh rr.: Timeo Danaos..?). *Problemy Istorii Ukrainy: Fakty, Sudzhennia, Poshuky*. 2003. (8): 161–176. (in Ukrainian).
[Рубльов О. Советські пенсії західноукраїнським інтелектуалам, 1920-ті – початок 1930-х рр.: Timeo Danaos..? *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. Київ, 2003. Вип. 8. С. 161–176.]
18. Yefremov S.O. *Diaries, 1923–1929 (Shchodennyky, 1923–1929)*. Kyiv: Rada, 1997. (in Ukrainian).
[Єфремов С.О. *Щоденники, 1923–1929*. Київ: Рада, 1997.]
19. Rudnytsky M. His Word. Vasyl Stefanyk about himself (Joho slovo. Vasyl Stefanyk pro sebe). *Dilo*. 1927. (6): 3–4. (in Ukrainian).
[Рудницький М. Його слово. Василь Стефаник про себе. *Діло*. 1927. № 6 (7 січня). С. 4.]
20. Wawrzonek M. Vasyl Stefanyk as the Representative of Halychyna Radicals. *Ukrainian Historical Journal*. 2014. (5): 49–60. (in Ukrainian).
[Вавжонек М. Василь Стефаник як представник галицьких радикалів. *Український історичний журнал*. 2014. № 5. С. 49–60.]
21. *History of Peasantry of the Ukrainian SSR (Istoriia selianstva Ukrainsoi RSR)*. (Ed. V.A. Diadychenko). Kyiv: Naukova Dumka, 1967. Vol. 1. (in Ukrainian).
[*Історія селянства Української РСР*: у 2 т. (за ред. В.А. Дядиченко). Київ: Наукова думка, 1967. Т. 1.]
22. Kravtsiv V. Vasyl Stefanyk and his Biography. To the 65th anniversary of the birth of Yuri Stefanyk-Gamorak (Vasyl Stefanyk i joho biohrafii. Do 65-richchia z dnia narodzhennia Yurii Stefanyka-Hamoraka). *Suchasnist*. 1974. (12): 57–63. (in Ukrainian).
[Кравців В. Василь Стефаник і його біографія. До 65-річчя з дня народження Юрія Стефаника-Гаморака. *Сучасність*. 1974. № 12. С. 57–63.]
23. Doroshenko V. *Vasyl Stefanyk*. Lviv: Vpered, 1921. (in Ukrainian).
[Дорошенко В. *Василь Стефаник*. Львів: Вперед, 1921.]
24. Rudnytsky M. Stefanyk's New Collection. *Dilo*. 1926. (79): 2. (in Ukrainian).
[Рудницький М. Нова збірка Стефаника. *Діло*. 1926. № 79 (11 квітня). С. 2.]
25. Hrytsaj O. Vasyl Stefanyk. *Svoboda*. 1927. (90): 2. (in Ukrainian).
[Грицай О. Василь Стефаник. *Свобода*. 1927. № 90 (19 квітня). С. 2.]
26. Hrytsaj O. Stefanyk's Man (Stefanykova liudyna). *Svoboda*. 1937. (24): 2. (in Ukrainian).
[Грицай О. Стефаникова людина. *Свобода*. 1937. № 24 (30 січня). С. 2.]
27. Kozij D. Stefanyk's Man in Boundary Situations (Stefanykova liudyna v mezhovykh sytuatsiakh). *Suchasnist*. 1972. (10): 42–54. (in Ukrainian).
[Козій Д. Стефаникова людина в межових ситуаціях. *Сучасність*. 1972. № 10. С. 42–54.]
28. Chernenko O. *Expressionism in the Works of Vasyl Stefanyk (Ekspresionizm u tvorchosti Vasylia Stefanyka)*. Munich: Suchasnist, 1989. (in Ukrainian).
[Черненко О. *Експресіонізм у творчості Василя Стефаника*. Мюнхен: Сучасність, 1989.]
29. Balan J. Vasyl Stefanyk's Literary Monument to the Ukrainian Pioneers of Canada. *Journal of Ukrainian Studies*. 2002. 27: (1/2): 51–61.

Oleksii V. Yas'

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5816-2876>

Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

VASYL STEFANYK IN THE LIGHT OF HISTORIOGRAPHICAL AND CULTURAL RECEPTION

To the 150th anniversary of the birth

This paper shows the style and genre features of V. Stefanyk's creativity, which fell into the epicenter of historiographical and cultural reception. The basic tendencies and metamorphoses, which led to a cardinal change in his perception in Ukrainian thinking, are considered. The reasons for the use of V. Stefanyk's works in political conceptualizations and ideological campaigns are analyzed. The paper argues that a radical change of reception is associated with the universal human dimensions of V. Stefanyk's creativity.

Keywords: V. Stefanyk, modernism, impressionism, expressionism, dehumanization, “mass” man, reception.